

Inledning

VARFÖR TROR VI ATT sexuella övergrepp mot barn är fel? Varför blir vi så upprörda över diskriminering mot en människa på grund av hennes hudfärg, religion, funktionsnedsättning eller sexualitet? Att ens ställa sådana frågor kan tyckas märkligt. Svaren är så uppenbara. Barn skadas svårt av övergrepp. Diskriminering är i grunden respektlöst och orättvist. Men vi kan fortsätta att fråga: Varför är det så hemskt att barn skadas och att folk behandlas respektlöst och orättvist? Vad hos människan gör henne värdefull, och på vad grundar sig hennes rättighet att slippa kränkningar? Det som var självklart vid första anblicken är inte lika lätt att förklara när frågorna borrar sig djupare och djupare.

Denna bok handlar om moral. Vad är moral? Hur ska vi förstå dess "väsen"? Vad är det som gör en handling eller attityd moralisk eller omoralisk? När vi försöker svara på dessa frågor visar det sig att moralen är ett märkligt fenomen. Moral handlar inte om fakta i vanlig mening utan om hur fakta *borde* vara. Det handlar inte om hur världen *är* utan hur den *borde* vara. Ändå är våra moraliska övertygelser ofta så pass starka att de nästan känns som "fakta". Vi tycker ofta att det är ett faktum att vissa handlingar är moraliskt goda medan andra är onda. Men hur kan det vara ett faktum? I kraft av vad är det *sant* att det *borde* vara på ett visst sätt? Räcker det med att jag *tycker* att något är fel för att det ska bli fel? Är det då "fel för mig" men inte nödvändigtvis fel för alla? Eller är det samhället som skapar moralens regler? Eller är det vår biologi som är grunden för våra moralregler? På ytan är moral enkelt, men så

fort man börjar tänka lite djupare på det blir det svårare att fånga moralens väsen.

Å ena sidan är moralen väldigt subjektiv – det är verkligen vad vi känner som ofta formar våra moraliska övertygelser – och samtidigt tycks våra moraliska känslor gå bortom allt vad smakfrågor heter. Inte sällan är vår reaktion denna: ”Jag känner verkligen att detta är fel, och detta är jag så övertygad om att det skulle vara fel även om ingen (inklusive jag själv) inte kände så.” Det är denna dubbelhet som ligger bakom det moraliska gudsargumentet. Gud är ju både ett subjekt – som kan känna och tänka i moraliska termer – och den som skapat det objektivt existerande universum (med allt vad som finns i det, inklusive människan). Guds roll i relation till oss människor gör att Guds moral blir objektiv i förhållande till oss. Det är Guds moraliskt goda syften med mänskligt liv som ”gäller”. Då finns en moralisk måttstock som är objektivt förankrad samtidigt som den bibehåller sin subjektiva karaktär. Detta är i korthet vad det moraliska argumentet för Guds existens går ut på.

Inte sällan när man presenterar det moraliska gudsargumentet för en person som aldrig har hört det förut kan man få en förvånande blick tillbaka, kanske tillsammans med en avfärdande kommentar av typen: ”Gud har väl ingenting med moralen att göra – rätt och fel gäller oavsett gudstro!” Reaktionen är inte helt poänglös. Alla har sina moraliska övertygelser oavsett hur religiös, oreligiös eller anti-religiös man är. De flesta brukar dessutom vara lika starkt övertygade om sina moraliska trosföreställningar som de är övertygade om exempelvis vetenskapliga eller vardagliga fakta. Gemene man är lika säker (eller nästan lika säker) på att jorden är rund som att mord är fel. Ibland är vi till och med säkrare på vissa av våra moraliska uppfattningar än vissa av våra vetenskapliga. Är du exempelvis mer säker på att den rådande atommodellen stämmer än att det alltid är fel att tortera någon för skojs skull? Det är inte svårt att tänka sig att kunskapen om atomen kommer

att ha ökat så pass mycket om hundra år att man betraktar vår nuvarande modell som i huvudsak falsk. Men kommer vi någonsin revidera vår uppfattning att det är förkastligt att tortera någon för skojs skull?

Poängen är att vi håller vissa av våra moraliska föreställningar med en sådan säkerhet att det är svårt att värja sig för tanken att vi helt enkelt tror att de är absolut sanna. De allra flesta av oss tycks faktiskt mena att det är lika sant att nöjestortyr är fel som att $2+2=4$. I verkligheten behandlar vi inte sådana moraliska övertygelser som om de vore smakfrågor. Denna övertygelsekraft kopplar vi vanligtvis inte ihop med Gud eller religion, lika lite som vi kopplar ihop frågor om atomer eller matematik med Guds existens. Visst vet man att religiösa personer ofta har en striktare (eller konstigare?) moral. Men man tänker inte att religionen på något sätt skulle vara nödvändig för moralen. Denna reaktion är fullt förstäelig vid första anblicken (*prima facie*), men den håller inte i den slutgiltiga analysen (*ultima facie*) – eller det är åtminstone vad jag kommer att argumentera för i denna bok.

Vad boken inte tar upp

När man skriver om moral är det lätt hänt att man förväntar sig att få svar på konkreta moraliska frågeställningar. Denna förväntan kommer den här boken inte att tillgodose. Och det finns en poäng med det. Det moraliska gudsargumentet står inte och faller med specifika moraliska ställningstaganden. Argumentet hänger i stället på mer grundläggande aspekter hos moralen *som sådan*. Det innebär att argumentet har tyngd i relation till alla människor som över huvud taget tror att det finns moraliska sanningar som äger objektiv giltighet – oavsett vilket innehåll dessa övertygelser har. Det spelar alltså ingen roll vad du som läsare anser om moraliskt heta frågor som exempelvis abort eller homosexuell livsstil. Så länge du tror att moralen är objektiv kommer argumentet att vara relevant. Det är alltså inte *vad* du tycker i moraliska frågor som

spelar roll för själva argumentets giltighet, utan snarare *att* du över huvud taget är övertygad om att det finns moralisk sanning.

Vad boken tar upp

Efter en kort genomgång av moralfilosofiska begrepp (kapitel 1) påbörjar vi analysen av moral. I del 1 ställer vi oss frågan vad moral är för något och hur den bör förstås. Detta är lämpligt eftersom bokens huvudtes är att moralen till syvende och sist inte kan förstås eller göras rättvisa med mindre än att Gud utgör moralens grundval. Men detta kan bara bli en rimlig slutsats om vi först kan visa att den naturalistiska (ateistiska) livsåskådningen har stora svårigheter att redogöra för moralen så som vi faktiskt upplever den. För att se detta är det lämpligt att börja med att analysera olika teorier om vad moral är och hur moralen bör förstås. Vi synar dessa moraliska teorier i sömmarna och frågar oss om någon av dem lyckas att på ett tillfredsställande sätt förklara moralens väsen och utifrån det ge moralen en grundval. Vi börjar analysen med vars och ens mest naturliga startpunkt – egot.

Den *etiska egoismen* (kapitel 2) säger att egoismen har en grundläggande roll i moralen eftersom egenintresset har en moralisk legitimitet som är svår att förkasta. De flesta av oss känner nog samtidigt att egenintresset inte räcker som grundval för moralen. Moralens måste förankras i något större än individen.

Varför då inte försöka grunda moralen i den egna kulturen? Det är vad *etisk relativism* gör (kapitel 3). Det moraliskt rätta är vad majoriteten har bestämt ska vara det moralisk rätta.

Men även här har vi moraliska övertygelser som tycks gå utöver (och ibland kolliderar med) det som kulturen säger. Kanske etiken därför ska grundas i något som inte är lika flyktigt som kulturens svängningar? Alla människor delar ju samma biologi. Etiken kan kanske därför grundas i biologin (kapitel 4) genom så kallad *darwinistisk etik*. Individens och artens överlevnad är då den rätta grunden för moralen.

Men även det stöter på problem. Vi anser nog att moral handlar om mer än individens och gruppens överlevnad. Hur bör man exempelvis tänka om de svaga individer som är i behov av hjälp men som varken kan hota mig eller betala tillbaka? Det är här som *utilitarismen* (kapitel 5) säger att moralen inkluderar alla, oavsett vilka moraliska instinkter som evolutionen har inprogrammerat i människan. Allas lycka eller vilja bör man ta hänsyn till när man väljer att handla på olika sätt. Det är då man agerar moraliskt.

Men även utilitarismen har sina problem. Tänk om flertalets njutning bygger på ett fåtals stora lidande? Och finns det inte viss njutning och vissa önskningar som är onda (och därför över huvud taget inte bör räknas på den positiva sidan i den moraliska kalkylen)? Vissa handlingar är väl onda eller moraliskt klandervärda även om de skulle öka njutningen? *Pliktetiken* (kapitel 6) svarar kategoriskt ja på den frågan. Moral handlar om att följa de moraliskt rätta reglerna.

Men även detta förslag har sina problem. Hur gör man när reglerna krockar med varandra? Och varför gäller vissa regler även om de faktiskt inte leder till mer njutning utan snarare innebär mer lidande (exempelvis genom att uppfylla ett löfte som man gett till en döende vän, trots att det bara leder till krångel utan att någon gynnas)? Och handlar moralen bara om att till det yttre göra det rätta? Går inte moralen djupare än så? Jo, säger *dygdetiken* (kapitel 7) som betonar att moral i första hand handlar om att bli god, inte bara att göra gott (även om det också är viktigt). Men dygdetiken tycks svårfångad och förutsätter en mängd övertygelser om vad för sorts verklighet vi lever i och vad för sorts varelse människan faktiskt är.

Poängen med att gå igenom alla de vanliga teorierna om moral är att visa att varje teori tar fasta på någon aspekt av moralen som tycks berättigad samtidigt som ingen teori verkar lyckas ge en heltäckande bild eller ett tillfredsställande svar på frågan om

moralens grund. Varje teori bygger på en grund som äger viss legitimitet, men som riskerar att visa sig för liten och otillräcklig.

Del 2 är bokens kärna. Här tar vi upp frågor om hur Gud och moral kan tänkas relatera till varandra. Först sammanfattar jag de olika moralteorierna från kapitel 2–7 och gör ett försök att inlemma deras styrkor i en kristen helhetsbild (kapitel 8). Därefter är det dags för en genomgång av olika versioner av det moraliska gudsargumentet (kapitel 9), varefter jag analyserar några vanliga och i huvudsak vardagligt formulerade invändningar (kapitel 10).

Del 3 är fördjupningsdelen som tar upp mer sofistikerade och akademiska invändningar, dels mot tanken att Gud skulle vara nödvändig som moralens grund (kapitel 11) och dels mot tanken på en objektiv moral (kapitel 12). Boken avslutas med en sammanfattande diskussion och slutsats (kapitel 13).

Bokens huvudpoäng

För att förstå varthän argumentationen syftar vill jag redan nu i inledningen kort beskriva bokens huvudpoäng. När man ärligt betraktar och beskriver moralen finner man att den har egenskaper som tycks peka bortom sig själv i riktning mot en personlig, moraliskt god skapare. Detta är bokens huvudtes. Syftet med kapitlen i del 1 är att successivt utesluta moralteorier som förankrar moralen i något icke-religiöst som exempelvis individen, samhället eller biologin. Om de gängse moralteorierna rimmar dåligt med vår faktiska moral och om vi tror att moralen går utöver individens smak och samhällets konventioner, behöver vi en moralisk teori som kan ge moralen just den sortens förankring som den förtjänar. Det är här som Gud kommer in i bilden som moralens nödvändiga ankare. Utan ett sådant ankare flyter moralen – och det är precis en sådan flytande moral som många (kanske de flesta) av oss har svårt att acceptera i praktiken.

För om Gud inte finns är moralen trots allt bara en människoskapad produkt, och då befinner sig varje människa och varje

kultur på samma nivå när det gäller moralens auktoritet. Då kan varje moraliskt påstående bemötas med ett föraktfullt "vem är du att komma här och pracka på mig din moral?! Jag gör väl som jag vill!" (Problemet är förstås att även detta föraktfulla påstående kan bemötas med ännu mer förakt: "Vem är du att komma här och påstå att jag inte har rätt att pracka på dig min moral?! Jag gör väl som jag vill!")

Även om man med läpparna påstår att moralen inte har någon objektiv giltighet eller legitim auktoritet, visar det sig notoriskt svårt att i praktiken göra sig av med idén att moralen (vilket innehåll man än ger den) trots allt har någon sorts inneboende auktoritet som står "över" oss alla. I den mån vi erkänner att det finns moraliska sanningar som gäller oberoende av vad individer och kulturer anser, inställer sig den oundvikliga frågan: "I kraft av vad har moralen en *sådan* auktoritet och ställning?" Gud utgör just den passande grunden för en sådan moral. För om Gud finns och har skapat människan med ett moraliskt gott syfte och om moralen ytterst sett är en återspeglings av Gud själv – och därmed något evigt och oföränderligt – blir det plötsligt rimligt att hävda att det moraliskt goda är objektivt existerande och giltigt oavsett människors smak eller kulturella trender. Då är ju moraliska sanningar förankrade i Guds väsen och i Guds syfte med människan – och varken Gud eller Guds syften kan ändras av individers önskningar eller tidens skiftningar. Om det finns objektivt giltiga moraliska sanningar är det således rimligt att tro att Gud finns.